

УДК 336.14:[330.131.7:303.094.5](477-21)

Ю. Карагозлю,
аспірант, Європейський університет, м. Київ

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО КІЛЬКІСНОЇ ОЦІНКИ РИЗИКІВ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ

Yu. Karahozlyu,
candidate, European University, Kyiv

A COMPREHENSIVE APPROACH TO QUANTITATIVE RISK ASSESSMENT OF LOCAL BUDGET

В статті розглянуто можливості використання статистичних методів для оцінки бюджетного ризику. Запропонована система показників оцінки ризику місцевого бюджету. Здійснено оцінку ризиковості бюджетів міст обласних центрів України.

The paper considers the possibility of using the statistical methods of the budget risk estimation. The system of indicators for assessing the risk of the local budget is proposed. The estimation of riskiness budgets of regional centers of Ukraine is done.

Ключові слова: бюджетний ризик; ризик виконання бюджету; статистичний метод оцінки ризику.

Keywords: budget risk, the risk of budget execution, statistical method for assessing risk.

Постановка проблеми. Однією із причин недостатнього рівня ефективності системи бюджетного менеджменту в Україні є відсутність практичної реалізації принципів та моделей управління бюджетними ризиками, важливою складовою яких є їх кількісна та якісна оцінка. Для ефективного управління ризиками необхідно спиратися на наукові розробки, вміло комбінувати методи і застосовувати їх у повсякденній роботі. Враховуючи це, питання теоретичного дослідження методологічних засад оцінки ризиків у бюджетній сфері є особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням управління і зокрема оцінки бюджетних ризиків присвячені праці С. Булгакової та І. Микитюк, М. Степури та Г. Котіної, А. Скрипника та ін. Водночас питання наукового обґрунтування методик оцінки власне бюджетних ризиків залишається недостатньо висвітленим як з теоретичної, так і з практичної точок зору. Зокрема потребують обґрунтування та подальшого удосконалення методи кількісної оцінки бюджетних ризиків.

Метою статті є розробка алгоритму комплексної оцінки ризиків місцевого бюджету з використанням інструментів статистичного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Дослідження існуючої теоретико-методологічної бази оцінки ризиків місцевих бюджетів показали, що найбільш поширеним методом кількісної оцінки ризиків місцевих бюджетів, що пропонується і застосовується науковцями, є статистичний аналіз з використанням показників дисперсії, стандартного відхилення та коефіцієнта варіації. Дані показники, як правило, розраховуються для показника виконання бюджету. Відповідно, розраховується ризик невиконання запланованих показників бюджету, причому береться до уваги як ймовірність недофінансування, так і перевищення фактичних показників над плановими.

На нашу думку, такий підхід в певній мірі забезпечує кількісний вимір ризику, однак для повної та об'єктивної оцінки ризиків місцевих бюджетів, існує необхідність врахування більшого спектру характеристик невизначеності у сфері планування та виконання бюджету. Тому вважаємо за необхідне оцінку ризиковості місцевих бюджетів проводити у трьох аспектах:

- 1) визначення ризику планування бюджетних показників (коефіцієнт ризику планування, $R_{пл}$);
- 2) оцінка ризику виконання бюджетних показників (коефіцієнт ризику виконання, $R_{вик}$);
- 3) врахування впливу ризикуутворюючих факторів (коефіцієнт впливу ризикуутворюючих факторів, R_f).

Ступінь ризику за значенням коефіцієнта варіації, як правило, визначається за наступною шкалою: 0 - 0,1 - мінімальний ризик; 0,1 - 0,25 - малий ризик; 0,25 - 0,5 - допустимий ризик, 0,5 - 0,75 - критичний ризик, 0,75 - 1 - катастрофічний ризик.

Для оцінки ризику місцевих бюджетів використаємо дещо видозмінену шкалу оцінки, яка пропонується Аюповою С.Г. [1, 58-59]. Зокрема виділяється чотири області бюджетного ризику:

- безризикова зона (абсолютне співпадання планових і фактичних значень бюджетних показників);
- зона допустимого ризику (рівень бюджетного ризику – до 10%);
- зона критичного ризику (рівень бюджетного ризику – 10%-25%);
- зона катастрофічного ризику (рівень бюджетного ризику – понад 25%).

Розроблена система показників оцінки ризиковості місцевого бюджету наведена на рис. 1.

Рис. 1. Система показників оцінки ризиковості місцевого бюджету

Джерело: розроблено автором

Для апробації запропонованої методики розглянемо її використання на прикладі місцевих бюджетів міст-обласних центрів України.

Оцінку ризиковості доцільно здійснити в розрізі окремих статей, зокрема тих, які мають найбільшу частку в структурі доходів та видатків місцевих бюджетів. Так, в структурі доходів вважаємо за необхідне розглянути такі види надходжень, як надходження від податку з доходів фізичних осіб, частка якого в структурі доходів місцевих бюджетів складає 30-50%, плата за землю (5-20%), власні надходження бюджетних установ (3-6%) та єдиний податок (1-4%). У структурі видатків виокремимо видатки на освіту (15-35%); видатки на охорону здоров'я (10-25%); видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення (10-30%); видатки на житлово-комунальне господарство (7-15%); видатки на органи місцевого самоврядування (2-5%); видатки на культуру і мистецтво (2-4%).

Статистична оцінка ризиковості місцевих бюджетів за коефіцієнтами ризику планування та ризику виконання передбачає розрахунок дисперсії, стандартного відхилення та коефіцієнта варіації для показників виконання доходної та видаткової частин бюджету.

Алгоритм розрахунку коефіцієнта ризику планування та виконання місцевих бюджетів передбачає виконання наступних розрахунків:

$$R_{пл} = CV_a + CV_b \quad (1)$$

$$R_{вик} = CV_c \quad (2)$$

де $R_{пл}$ - коефіцієнт ризику планування бюджету; $R_{вик}$ - коефіцієнт ризику виконання бюджету; CV_a , CV_b , CV_c - коефіцієнти варіації показників планування доходів (a), видатків (b) та виконання (c) бюджету.

$$CV_a = \frac{\sigma_a}{\bar{a}_n}; \quad CV_b = \frac{\sigma_b}{\bar{b}_n}; \quad CV_c = \frac{\sigma_c}{\bar{c}_n}; \quad (3)$$

де σ_a , σ_b , σ_c - стандартне відхилення показників планування доходів (a), видатків (b) та виконання (c) бюджету відповідно;

\bar{a}_n - % виконання статті доходів бюджету в n -му періоді; \bar{b}_n - % виконання статті витрат бюджету в n -му періоді; \bar{c}_n - показник дефіциту (профіциту) бюджету в n -му періоді;

$$\sigma_a = \sqrt{\sum_{i=1}^n (a_i - \bar{a}_n)^2}, \quad \bar{a}_n = \frac{\sum_{i=1}^n a_i}{n}; \quad \sigma_b = \sqrt{\sum_{j=1}^n (b_j - \bar{b}_n)^2}, \quad \bar{b}_n = \frac{\sum_{j=1}^n b_j}{n} \quad (4)$$

$$\sigma_c = \sqrt{\sum_{n=1}^N (c_n - \bar{c}_n)^2}, \quad \bar{c}_n = \frac{\sum_{n=1}^N c_n}{N} \quad (5)$$

Як показали проведені розрахунки коефіцієнта ризику планування бюджетів міст - обласних центрів, найбільш ризиковими з точки зору виконання запланованих показників є власні надходження бюджетних установ (кошти, отримані в установленому порядку бюджетними установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації продукції чи майна та іншої діяльності [3]. 10 із 24 міст за даним показником потрапляють в зону катастрофічного ризику (коефіцієнт ризиковості планування перевищує 25%), інших 10 - в критичну зону ризику (10-25%) і лише 4 міста

залишаються у безризиковій зоні (коефіцієнт менший 10%). Водночас слід відмітити, що цей вид надходжень характеризується переважним перевиконанням планових показників, а отже, не має зв'язку із ризиком невиконання (дефіциту) бюджету, а навпаки, створює передумови для покращання фінансового стану міста.

Що стосується негативних наслідків реалізації ризику перевиконання планових показників, то слід зазначити, що така ситуація створює ризик зловживань та нецільового використання одержаних понадпланових доходів. Водночас, оскільки згідно із Бюджетним кодексом України власні надходження бюджетних установ отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету та включаються до спеціального фонду, використання власних надходжень підпадає під жорсткий контроль. Кожна підгрупа і група власних доходів бюджетних установ має чітко визначені напрями використання [4]. Отже, можна стверджувати про те, що на рівні держави таким чином впроваджено заходи з мінімізації негативних наслідків реалізації даного ризику.

В зону критичного ризику потрапляють також надходження від плати за землю в 10 із 24 міст-обласних центрів (Івано-Франківськ, Кіровоград, Луганськ, Львів, Одеса, Рівне, Ужгород, Хмельницький). В усіх перелічених містах, крім Хмельницького, має місце часте недовиконання планових показників, а тому можна стверджувати про існування в них ризику планування за надходженнями від плати за землю, що потенційно може впливати на стан фінансування бюджету, а, отже, і на фінансовий стан міста.

Аналогічна ситуація спостерігається і для надходжень від єдиного податку: 5 із 24 міст потрапляють у зону ризику, причому два з них – Луганськ та Львів – знаходяться в зоні катастрофічного ризику при коефіцієнтах ризиковості планування більше 25%, причому за цим видом надходжень у них мало місце як значне перевиконання (у 2 рази) планових показників, так і їх суттєве недовиконання (біля 10%).

Найменш ризиковим джерелом доходів з точки зору точності планування є податок з доходів фізичних осіб. Це пов'язано, перш за все із чітко визначеними показниками, що впливають на точність прогнозування даного податку: бази оподаткування, ставок та кількості платників податку. Оскільки це джерело надходжень займає найбільшу питому вагу у структурі доходів місцевих бюджетів, то саме завдяки стабільності цього показника вдається досягнути мінімальної ризиковості дохідної частини бюджетів більшості міст.

Видатки характеризуються меншим рівнем ризиковості планування. Виключення становлять видатки на житлово-комунальне господарство, які в 7 містах характеризуються коефіцієнтом ризиковості планування в межах 10-25%.

Що стосується регіонального аспекту, то слід зазначити, що ризиковими з точки зору планування можна вважати бюджети трьох міст: Львова, Одеси та Харкова: як за доходами, так і за видатками вони знаходяться в зоні критичного ризику планування (рисунок 2).

Найбільший коефіцієнт ризиковості спостерігається у Харкові, причому однаково ризиковими є як видатки, так і доходи. Для Львова характерне значне переважання ризику планування видатків над ризиком планування доходів (коефіцієнт ризиковості планування за доходами знаходить практично на межі безризикової зони, тоді як коефіцієнт ризиковості планування за видатками є найбільшим в Україні). В Одесі спостерігається переважання ризиковості планування дохідної частини бюджету, водночас коефіцієнти ризику є незначними та близькими за значеннями, що певною мірою наближене до ситуації в Харкові.

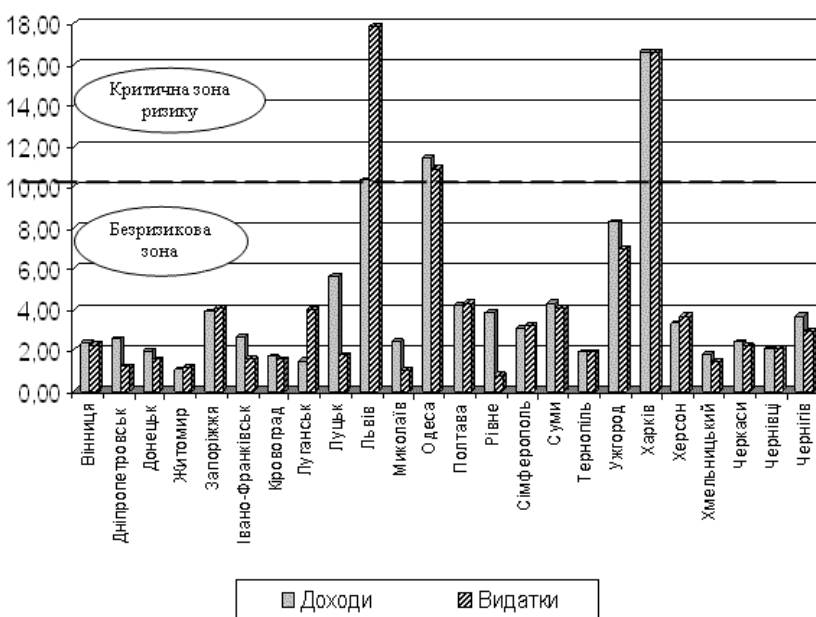

Рис. 2. Коефіцієнт ризиковості планування місцевих бюджетів $R_{плн}$ %

Джерело: побудовано автором на основі проведених розрахунків

Висновки. Запропонована методика комплексної оцінки ризику місцевого бюджету на основі розрахунку інтегрального показника ризиковості, сформованого на основі часткових коефіцієнтів ризику, дозволяє здійснити кількісну всебічну оцінку ризиковості місцевих бюджетів та окреслити основні закономірності, які можуть бути використані при обґрунтуванні управлінських рішень щодо формування ефективної системи управління бюджетним ризиком на регіональному та місцевому рівнях.

Література.

1. Аюпова С. Г. Бюджетный риск в условиях финансового кризиса в российской экономике : автореферат дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.01 / Аюпова Светлана Геннадьевна; [Место защиты: Челяб. гос. ун-т]. - Челябинск, 2011. - 27 с.
2. Янов В. В. Бюджетные риски муниципальных образований: содержание методов оценки / В.В. Янов // Экономика и управление: новые вызовы и перспективы. - 2011. - Т. 1. № 2. - С. 324-327.
3. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] // [Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI; Редакція від 24.04.2013] / Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>
4. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України [Текст] / кол.авт. ; [заг. ред., передм. Ф. О. Ярошенка]. — К. : Зовнішня торгівля ; УДУФМТ, 2010. — С. 36.

References.

1. Ayupova S. G. Byudzhetniy risk v usloviyax finansovogo krizisa v rossiiskoi ekonomike : avtoreferat dis. ... kandidata ekonomicheskikh nauk : 08.00.01 / Ayupova Svetlana Gennad'evna; [Mesto zaschity: CHelyab. gos. un-t]. - CHelyabinsk, 2011. - 27 s.

2. YAnov V. V. Byudzhetnye riski municipal'nykh obrazovaniy: sodержanie metodov ocenki / V.V. YAnov // *Ekonomika i upravlenie: novye vyzovy i perspektivy*. - 2011. - T. 1. № 2. - S. 324-327.
3. Byudzhetnyi kodeks Ukraini [Elektronnyi resurs] // [Kodeks Ukraini vid 08.07.2010 № 2456-VI; Redakciya vid 24.04.2013] / Verhovna Rada Ukraini – Rezhim dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>
4. Naukovo-praktichnii komentar do Byudzhetnogo kodeksu Ukraini [Tekst] / kol.avt. ; [zag. red., peredm. F. O. YAroshenka]. — K. : Zovnishnya torgovlya ; UDUFMT, 2010. —S. 36.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"